

Ήταν 13 Απριλίου του 1924. Πανηγυρικά, το δημοψήφισμα του ελληνικού λαού ανακήρυξε τη δημοκρατία στην Ελλάδα, μόλις ενάμισι χρόνο αφότου η χώρα είχε υποστεί την μικρασιατική καταστροφή. Ο Αλέξανδρος Παπαναστασίου συμπλήρωνε μόλις σαράντα ημέρες στην πρωθυπουργική καρέκλα. Θα έμενε σ' αυτήν άλλες εκατό. Προτιμούσε να αφιερωθεί στη δημιουργία ενός πραγματικά δημοκρατικού συντάγματος.

Γεννήθηκε στην Τρίπολη (1876), σπούδασε νομικά στην Αθήνα και πολιτικές επιστήμες και φιλοσοφία στην Χαϊδελβέργη και στο Βερολίνο. Από το 1908, εργάστηκε για την αγροτική μεταρρύθμιση και την απαλλοτρίωση των τσιφλικιών. Σχημάτισε ομάδα κοινωνιολόγων, αναμίχθηκε στην πολιτική, πολέμησε εθελοντής στους Βαλκανικούς πολέμους κι εντάχθηκε (1915) με την ομάδα του στο κόμμα των Φιλελευθέρων, αποτελώντας την αριστερή του πτέρυγα. Από το 1920, άρχισε φανερά να υποστηρίζει την αβασίλευτη δημοκρατία ως τη μόνη σωτήρια για τα ελληνικά συμφέροντα. Τον Φεβρουάριο του 1922, δημοσίευσε το «Δημοκρατικό μανιφέστο», εγκαινιάζοντας τον αγώνα για την εγκαθίδρυση δημοκρατίας. Δικάστηκε και καταδικάστηκε σε φυλάκιση τριών χρόνων αλλά, με την επανάσταση του Σεπτεμβρίου του 1922, ελευθερώθηκε και ίδρυσε τη Δημοκρατική Ένωση, κόμμα με στόχο την επιβολή της δημοκρατίας.

Η επαναστατική επιτροπή είχε ζητήσει κι ο Ελευθέριος Βενιζέλος δέχτηκε να εκπροσωπήσει την Ελλάδα στις διαπραγματεύσεις, που οδήγησαν στη συνθήκη της Λοζάννης. Μετά τις εκλογές (16 Δεκεμβρίου του 1923), το κόμμα των Φιλελευθέρων (με απύουσα την αντιπολίτευση) πλειοψήφησε. Οι βουλευτές της Δημοκρατικής Ένωσης ζήτησαν να φύγει ο Γεώργιος Β', ώσπου να αποφασίσει ο λαός για το πολιτειακό. Οι Φιλελεύθεροι το δέχτηκαν.

Ο νικητής της ναυμαχίας της Λήμνου ναύαρχος Παύλος Κουντουριώτης ανέλαβε αντιβασιλιάς. Ο Βενιζέλος ήρθε στην Ελλάδα (4 Ιανουαρίου 1924), ανέλαβε πρόεδρος της εθνοσυνέλευσης για να παραιτηθεί αμέσως και να γίνει πρωθυπουργός (11 του μήνα).

Στη Βουλή και στην εθνοσυνέλευση, ο Αλέξανδρος Παπαναστασίου υποστήριζε την αβασίλευτη δημοκρατία, ενώ ο Ελευθέριος Βενιζέλος τη συνταγματική βασιλεία. Στις θορυβώδεις συνεδριάσεις που ακολούθησαν, διαπιστώθηκε πως οι δημοκρατικοί είχαν την πλειοψηφία. Ο Βενιζέλος παραιτήθηκε (4 Φεβρουαρίου 1924) δηλώνοντας ότι εγκαταλείπει την πολιτική κι έφυγε στο Παρίσι.

Τον διαδέχτηκε στην πρωθυπουργία ο Γεώργιος Καφαντάρης (1873 - 1946), που ήθελε πρώτα να γίνει δημοψήφισμα κι έπειτα να προχωρήσει η εθνοσυνέλευση στην εκπόνηση ανάλογου συντάγματος. Παραιτήθηκε (4 Μαρτίου), οπότε ανάλαβε ο Παπαναστασίου, που, μέσα από την 4η εθνοσυνέλευση, ψήφισε την κατάργηση της βασιλείας και την ανακήρυξη τη δημοκρατίας (24 Μαρτίου του 1924). Το δημοψήφισμα (13 Απριλίου του 1924), επισφράγισε πανηγυρικά το ψήφισμα της εθνοσυνέλευσης με τον Κουντουριώτη να αναλαμβάνει προσωρινός πρόεδρος της δημοκρατίας.

Ο Παπαναστασίου παραιτήθηκε από πρωθυπουργός (Ιούλιο του 1924). Εξακολούθησε όμως να είναι πρόεδρος της κοινοβουλευτικής επιτροπής, που επεξεργαζόταν το νέο σύνταγμα.

Στις 26 Ιουνίου του 1925, ο πρώην επαναστάτης και αρχηγός της στρατιάς της Θράκης στρατηγός Θόδωρος Πάγκαλος (1878 - 1952) ανάτρεψε την κυβέρνηση. Όμως, το νέο σύνταγμα ψηφίστηκε (10 Σεπτεμβρίου του 1925) χωρίς να ισχύσει αμέσως. Ο Πάγκαλος διέλυσε την εθνοσυνέλευση (4 Ιανουαρίου του 1926), ανακηρύχτηκε δικτάτορας κι εξόρισε τον Παπαναστασίου και τον Καφαντάρη, που τον καλούσαν να παραδώσει την εξουσία. Ο Κουντουριώτης παραιτήθηκε διαμαρτυρούμενος.

Ένα χρόνο αργότερα, στις 7 Αυγούστου του 1926 κι ενώ ο δικτάτορας βρισκόταν διακοπές στις Σπέτσες, ένα κίνημα οργανωμένο από τον υποστράτηγο Γεώργιο Κονδύλη (1879 - 1936) και συνεπικουρούμενο από λαϊκή επανάσταση γκρέμισε τη δικτατορία.

Ο Κονδύλης αποκατέστησε τον Κουντουριώτη στην προεδρία της Δημοκρατίας, έθεσε το νέο σύνταγμα σε ισχύ, προκήρυξε εκλογές και παρέδωσε την εξουσία στον Αλέξανδρο Ζαΐμη, πρωθυπουργό οικουμενικής κυβέρνησης (Δεκέμβριος του 1926). Ο Παπαναστασίου μετείχε ως υπουργός Γεωργίας, αξίωμα που κράτησε ως τον Φεβρουάριο του 1928. Επιτέλους, οι εκλογές για την ανάδειξη κανονικού προέδρου έγιναν τον Μάιο του 1929. Ο Κουντουριώτης ήταν τότε 74 χρόνων. Εκλέχτηκε κι έμεινε στο πόστο του ως τον Δεκέμβριο του ίδιου χρόνου, οπότε παραιτήθηκε για λόγους υγείας.

Ως υπέρμαχος της ιδέας να δημιουργηθεί Βαλκανική Ένωση, ο Παπαναστασίου ήταν πρόεδρος του Διεθνούς Συνεδρίου για την Ειρήνη που συγκροτήθηκε στην Αθήνα το 1929 καθώς και της Βαλκανικής Διάσκεψης που πρώτη φορά έγινε στην Αθήνα το 1930 και τα επόμενα χρόνια στην Κωνσταντινούπολη και το Βουκουρέστι.

Μετά την παραίτηση της κυβέρνησης Ελευθερίου Βενιζέλου το 1932, έγινε πρωθυπουργός. Ανατράπηκε λίγες μέρες αργότερα από τους Φιλελεύθερους του Βενιζέλου. Τρία χρόνια αργότερα, μετά το κίνημα του 1935, υπέστη μύριες όσες διώξεις. Είδε τη δημοκρατία για την οποία τόσο μόχθησε, να γκρεμίζεται στα τέλη του 1935, πένθησε τον θάνατο του Ελευθέριου Βενιζέλου στις 13 Μαρτίου του 1936, έζησε να υποστεί την εγκαθίδρυση της δικτατορίας του Ιωάννη Μεταξά στις 4 Αυγούστου και πέθανε πικραμένος στις 17 Νοεμβρίου 1936.

(Έθνος της Κυριακής, 14.4.2002) (τελευταία επεξεργασία, 5.5.2009)